



Cùng với cái đà ngày càng nóng lên của đô thị hoá và xây dựng, các di tích khảo cổ cũng dần dập được khơi lên ngổn ngang trong lòng đất. Bài toán nào cho vấn đề Bảo tồn? Chúng ta thử dạo một vòng tham khảo cách làm của các nước quanh ta.

Bảo tồn di tích luôn luôn là một bài toán khó. Nếu cứ giữ nguyên bất cứ thứ gì thấy được trong lòng đất sau một cuộc khai quật thì sẽ hết sức thiếu ... mỹ quan, gây phản cảm một cách ghê gớm, chỉ thấy đồ nát cùng đồ nát của một phế tích. Nhưng nếu không giữ lại những di tích quý giá thì thật tiếc thay, đôi khi đó là những kho báu vật thể của một dân tộc hay toàn nhân loại mà một khi mất đi chẳng thể còn lấy lại được nữa. Vấn đề là giữ những cái gì thật sự có giá trị và phải biết cách tôn cao, làm đẹp lên để vừa bảo đảm tính khoa học lại vừa "đẹp trong mắt ai" - những du khách tham thú di tích. Chẳng phải một trong những cái đích cuối cùng của bảo tồn di tích là hướng tới du lịch văn hoá hay sao? Nhất là ngày nay, du lịch văn hoá ngày càng trở nên có giá hơn du lịch quanh bốn bức tường của những Hotel sang trọng.

Di tích bên xứ người

Bản Chiềng vốn là một bản làng heo hút ở Đông Bắc Thái Lan thuộc tỉnh Udon Thani. Nhưng từ năm 1967, khi giới khảo cổ học Thái

Lan phát hiện được rất nhiều đồ gốm, đồ đồng, đồ sắt, đồ xương ... chúng tỏ đây là một địa điểm thời Tiên Sử quan trọng thì lập tức một thị trấn sầm uất mọc lên ở đây. Có một điều thần kỳ nào đó đã giúp cho mảnh đất này lột xác? Chính là di tích. Mặc dù cách thủ đô Băng Cốc gần 500 km, nhưng nhiều khách nước ngoài không thể bỏ qua tua du lịch đến đây, nhà Vua và Hoàng hậu Thái Lan cũng đã từng đến thăm.

Đến Bản Chiềng, du khách được tận mắt thấy một số hố khai quật được giữ lại trưng bày trong một ngôi nhà lợp mái, còn thấy vài chục mộ táng người xưa nằm ở độ sâu khoảng vài mét. Đọc theo các mộ là nhiều đồ tuỳ táng bằng đồng, gốm. Người ta còn dựng tượng các nhà khảo cổ đang trong tư thế làm việc say sưa. Dường như một lát cắt thời gian sinh động được ngưng đọng lại trong một dạng di tích ngoài trời. Ngay gần đó là một Bảo tàng Quốc Gia hiện đại, trưng bày giới thiệu hiện vật đào được: những bình gốm màu, những khuôn đúc đồng. Có thể tìm hiểu những nét cơ bản của nghề làm lúa nước, chế tạo kim loại qua từng hiện vật trưng bày. Bước ra phố, du khách lại có thể sà vào những cửa hàng bán đồ lưu niệm. Không phải một ít tranh sơn mài, túi thổ cẩm ... mà di tích nào cũng có một cách chung chung như ở ta, mà là đồ phục chế, bình gốm màu, chiếc riu đồng mang tính "đặc sắc" Bản Chiềng.

Một di tích ở ta có khi còn hấp dẫn hơn cả Bản Chiêng vì tầng văn hoá dày hơn, hiện vật nhiều mà cũng có nhiều góc cạnh lịch sử hơn vì là những dấu tích vật chất buổi đầu hình thành người Việt cổ. Đó là di tích Đồng Đậu ở thị trấn Yên Lạc, Vĩnh Phúc, cách Hà Nội có khoảng 60 km. Mặc dù đã có cố gắng dựng một mái che Hồ khai quật với ý đồ làm một chỗ trưng bày ngoài trời, nhưng lối vào đường mòn cỏ mọc đầy, di tích thì nhìn mãi chẳng ra, vì thời gian đã rêu phong, đèn đóm không có mà Bảo tàng tại di tích cũng không nốt. Chỉ khổ cho những ai một lần dẫn khách nước ngoài vào thăm di tích, chẳng còn biết nên giới thiệu thế nào nữa.

Nhật Bản là nước giàu tiền lắm của, vì thế di tích ngoài trời của họ cũng được làm bài bản.

Thành phố phía Nam là Kagoshima chịu nhiều trận động đất. Trận động đất dữ dội năm 1914 của đỉnh núi lửa Sakurajima đã chôn vùi nhiều làng mạc, đền đài. Người Nhật đã bảo tồn được một di tích cổng đền Maibotsu còn chứng tích lớp tro phủ ngập chỉ còn nhô lên mỗi cái đỉnh cổng. Bảo tàng động đất cũng khá hấp dẫn. Bước chân vào đã nghe thấy tiếng âm âm long trời lở đất do hệ thống âm thanh nổi tạo ra. Khi ra về quý khách nào cũng mua một lọ tro núi lửa kèm theo một giấy chứng nhận là tro của núi Sakurajima.

Di tích ngoài trời nổi tiếng Chiba nằm bên vịnh Tokyo (Nhật Bản) là một đôi vò sò khổng lồ. Người nguyên thủy ăn sò biển rồi vớt ngay tại chỗ, lâu dần đồng rác bếp này biến thành đồi cao. Di tích được giữ nguyên trạng, leo lên đồi mà còn dẫm phải vò sò và nhặt được đồ gốm cổ. Người ta làm một loạt nhà bằng gỗ, mái gianh phục dựng theo lối thời xưa. Du khách có thể vào trong nhà ngắm nhìn bếp lửa và đồ gốm. Khu vực khai quật được chọn lọc, giữ những địa tầng cắt phẳng, hiện vật cắm vào vách như lúc còn đang khai quật. Hồ khai quật nằm sâu cách mặt đất vài mét nhưng có hệ thống thoát nước, đèn đóm sáng choang.

Di tích Kojindani ở miền Tây Nhật Bản, trong một vùng núi heo hút, lại thuộc dạng đặc biệt, mà chỉ phát hiện 358 lưỡi kiếm, 16 mũi giáo và 6 chuông đồng được chôn trong 2 hố lớn. Ngoài ra không có làng xóm hay mộ địa thời xưa. Người ta bảo tồn di tích bằng cách gỡ toàn bộ hiện vật đồng thay bằng hiện vật phục chế, để lại nguyên vị trí. Cạnh đó cũng có một Bảo tàng nhỏ giới thiệu hiện vật.

Đền thờ Izumo Taisha ở tỉnh Matsue là đền thờ quan trọng thứ hai ở Nhật. Theo truyền thuyết, được xây dựng bởi Amatersu nữ thần mặt trời. Vào tháng 10 hàng năm, các đôi trai gái yêu nhau đến đây hy vọng mãi mãi sống hạnh phúc bên nhau. Kiến trúc ngày nay thấy được là thuộc thế kỷ 19. Các nhà khảo cổ khai quật ở khu sân đền đã phát hiện một hệ thống cột của di tích đền sớm hơn. Cách xử lý của họ là đánh dấu hệ thống cột này bằng màu sắc thành những ô tròn, rộng để người đến thăm đền có khái niệm về những cây cột đền bằng gỗ to nhường nào.

Ở trung tâm Tokyo có một khu gần như là đất thiêng, được bảo tồn nguyên vẹn từ nhiều thế kỷ. Đó là khu Hoàng Cung, gồm nhiều lâu đài, công viên. Không có công trình dân sự hay một kiến trúc hiện đại nào xen vào. Thậm chí, hệ thống tàu điện ngầm chằng chịt dưới mặt đất Tokyo nhưng cũng không được phép chui xuống dưới lòng đất Hoàng Cung. Trung tâm Băng Cốc cũng có một khu lâu đài Hoàng Gia, với nhiều toà ngang dãy dọc đền đài, chùa Phật Ngọc. Thủ đô Bắc Kinh cũng có một khu Tử Cấm Thành, Thập Tam Lăng là những di tích được bảo tồn vĩnh viễn. Ai một lần đến thăm các thủ đô nói trên mà không đến thăm các công trình kiến trúc này?

Một vòng quanh di tích ở ta

Phải nói rằng trong một thời gian ngắn mà chúng ta đã bảo tồn được một số di tích trọng điểm như phố cổ Hội An, tháp Chăm Mỹ Sơn, Cổ đô Huế ... Và, kết quả thấy được ngay, về mặt du lịch, đó là những địa chỉ hàng đầu hấp dẫn du khách, bên cạnh việc giữ gìn bản sắc văn hoá.

Tuy vậy, vẫn còn nhiều di tích bị phá hoại nghiêm trọng do việc lấy đất làm lò gạch, kể cả những di tích quan trọng như di chỉ Phùng Nguyên ở Lâm Thao, Phú Thọ. Một số di tích bị xóa sổ, chỉ còn gặp lại trong ... "Hồ sơ nghiên cứu khoa học". Nhiều di tích khai quật để giải phóng mặt bằng xây các công trình, còn ngổn ngang và còn nhiều ý kiến quanh vấn đề bảo tồn.

Từ những ngày đầu, khi thực dân Pháp mới đặt chân đến Hà Nội, năm 1873, thành cổ cũng như chùa chiền Hà Nội còn tương đối nguyên vẹn, ấy là căn cứ theo tấm Bản đồ vẽ từ thời ấy. Qua đó thì thấy còn nguyên khu thành nhà Nguyễn và cả dấu tích Hoàng Thành nhà Lê

bên trong, thành Đại La bao quanh bên ngoài, Vương Phủ của Chúa Trịnh, tháp Báo Thiên (xây từ thời Lý năm 1057 và là một trong bốn bảo vật "tứ đại khí" của nước ta) soi bóng Hồ Hoàn Kiếm, đàn Nam Giao và 15 cửa ô.

Thế mà chỉ ít năm sau, nhiều di tích quý giá này bị đập ra lấy gạch vụn xây phố mới. Thật tiếc thay!

Công bằng mà nói, không phải không có người nhận thức được sự quý giá của di tích cổ, mà trong đó lại chính là một số người Pháp. Theo những tài liệu còn lưu trữ thì chính Pierre Pasquier, viên thị trưởng Hà Nội và sau là toàn quyền Đông Dương, đã có một kế hoạch bảo tồn phố cổ Hà Nội từ năm 1916 chứ không phải đến tận gần đây chúng ta mới làm. Ông đề nghị "Bảo tồn tính cách độc đáo của một số phố cổ. Du khách sẽ rất lý thú được so sánh Hà Nội hôm qua và Hà Nội hôm nay."

Một số viên chức người Pháp khi đó cũng nêu ra câu hỏi: tại sao không bảo tồn các tháp và lăng chùa Báo Ân in bóng xuống làn nước xanh lục của Hồ Gươm?

Tuy nhiên, lịch sử cũng có những bước đi khó lường và sự trở trêu của nó. Chỉ ít năm mà chùa Báo Ân bị mất hẳn, chỉ còn lại mỗi tháp Hoà Phong đứng chơ vơ trước cửa nhà Bưu điện Bờ Hồ bây giờ. 15 cửa ô thì phá 14, còn lại chỉ một Ô Quan Chưởng. Tháp Báo Thiên quý là vậy thì chẳng còn một viên gạch. Tất cả mọi sự phá di tích cách đây khoảng 1 thế kỷ cũng là do Hà Nội phát triển ... quá "nóng". Các nhà quy hoạch khi đó không có được tầm nhìn văn hoá xa hơn.

Nếu không khéo thì e rằng lại có sự dẫm lại bước chân của các nhà quy hoạch hồi xưa ở góc độ bảo tồn di tích, vì Hà Nội hôm nay cũng đang phát triển về mặt quy hoạch và xây dựng trong một bối cảnh còn ... "nóng" hơn xưa.

Vài kiến nghị

Chúng ta cần có một quy hoạch cụ thể và khả thi hơn trong việc bảo tồn di tích. Phải có sự khoanh vùng bảo vệ di tích, nhất là những di tích

còn đang chờ xếp hạng có nguy cơ bị phá tương đối cao. Cũng cần đưa các di tích Tiên Sử vào phục vụ du lịch. Du lịch nhiều khi lại tác động tích cực trở lại trong vấn đề bảo vệ di tích.

Bảo tồn di tích cổ Hà Nội là một vấn đề cấp bách và nhạy cảm. Trước tiên, những di tích còn lại theo bản đồ Hà Nội năm 1873 mà thực dân Pháp chưa kịp phá, thì chúng ta cũng đừng nên tiếp tục ... phá tiếp. Chúng tôi muốn nói đến hai đoạn thành Đại La mà nay là phố Hoàng Hoa Thám và đường Bưởi. Người Pháp không đụng đến thì lý gì chúng ta không bảo tồn. Ngay ở Bắc Kinh, nhà nước Trung Quốc cũng chú ý đến thành cổ, đang cho xây dựng lại 24 km tường thành. Vì thế, một hội nghe đâu có quy hoạch san phẳng hai đoạn thành Đại La trên để làm đường mới mà thật là ... kinh hãi. Người ta xây chẳng được mà mình lại phá thì liệu một thế kỷ nữa, con cháu chúng ta có ngối tiếc cho thành Đại La như hôm nay chúng ta đang tiếc một tháp Báo Thiên, một toà thành nhà Nguyễn hay không?

Hà Nội đã có một quy hoạch phố cổ. Nhưng, một quy hoạch nữa có khi còn mang giá trị lịch sử hơn nhiều, đó là quy hoạch thành cổ. Ngoài hai đoạn thành Đại La cần được bảo tồn vĩnh viễn, còn là khu Hoàng Thành. Những gì qua cuộc khai quật năm 2003 với diện tích gần 2 vạn mét vuông mới chỉ hé mở tiềm năng một phần liên quan tới Hoàng Thành trong lòng đất. Còn cần phải thảo luận nhiều để đánh giá di tích và di vật vừa được khai quật. Cần có một quy hoạch khai quật quanh khu điện Kính Thiên bên kia đường Hoàng Diệu, nơi ngự triều của Vua để xác định thêm vài bí ẩn của lịch sử, như vấn đề vị trí trung tâm Hoàng thành thời Lý ở đâu.

Dẫu sao, di tích vừa được phát lộ ở quận Ba Đình cũng hứa hẹn một địa chỉ du lịch hấp dẫn, nhưng phải biết cách bảo tồn, suy nghĩ thấu đáo và tôn cao giá trị di tích.

T.Đ

SUMMARY: CONSERVATION OF MONUMENTS - WHILE VIEWING OTHERS, LET'S THINK OF OURSELVES

Following the unification of Viet Nam, a high number of archaeological and historical sites were excavated in a short amount of time. Today, there is a need to ensure that appropriate measures are in place to balance the preservation of cultural heritage against the developments of the economy and society. The author addresses the conservation of archaeological and historical sites in other countries around the world, compares this with Viet Nam's efforts, and outlines solutions and recommendations for difficulties encountered.

(ASSOCIATE PROF. DR. TRINH SINH)